

віка. Кожен студент повинен був бути забезпечений матрацом, ковдрою, подушкою, простирадлом і наволочкою. Планувалося забезпечити гуртожиток: стільцями з розрахунком один на чоловіка; тумбочками, по одній на двох чоловік; достатньою кількістю світла (електролампами); вішалками; баками для сміття і ящиками для вугілля; посудиною для води, достатньою кількістю столів, покритих скатертиною та шторами для кімнат. Не менше одного разу на декаду потрібно було робити генеральне прибирання в гуртожитку. Для запобігання поширення хвороб заборонялося приймати студентів до гуртожитку без попередньої санітарної обробки [16, арк. 12].

Отже інститут продовжував готувати кадри для польських національних шкіл, розширюючи контингент студентів та дещо зміцнюючи свої позиції: планувалося покращення умов проживання в гуртожитках, харчування студентів та лектури, будівництво нового навчального корпусу.

Ще у 1933 р. почалася зміна акцентів у національній політиці більшовицької партії, враховуючи те, що інститут був створений в умовах коренізації. Для партійного керівництва коренізація була всього тимчасовим тактичним маневром, і вона допускалася лише в тих рамках і межах, які не суперечили інтересам та ідеологічним постановам вищого партійного керівництва. Тому у наступні роки сталінізм почав жорстко винищувати усі кадри, вчинив криваву розправу над українською інтелігенцією, різко змінилася політика щодо національних меншин, у тому числі і польської, що призвело до ліквідації інституту у 1935 році. Студенти у кращому випадку переводились довчиватись до українських вишів, або отримали тимчасове посвідчення про отриману освіту. Питання освіти національних меншин, зокрема польської, є перспективою для подальших наукових розвідок та потребує ґрунтового комплексного дослідження.

Список використаних джерел

1. Державний архів міста Києва. – Ф. Р-920. – Польський педагогический институт. – Оп.5. – Спр.7. – 61 арк.
2. Там само. – Оп.5. – Спр.8. – 58 арк.
3. Там само. – Оп.5. – Спр.9. – 18 арк.
4. Там само. – Оп.6. – Спр.5. – 36 арк.
5. Там само. – Оп.6. – Спр.9. – 32 арк.
6. Там само. – Оп.6. – Спр.48. – 194 арк.
7. Там само. – Оп.7. – Спр.36. – 64 арк.
8. Там само. – Оп.7. – Спр.41. – 34 арк.
9. Там само. – Оп.7. – Спр.42. – 48 арк.
10. Там само. – Оп.8. – Спр.6. – 21 арк.
11. Там само. – Оп.8. – Спр.8. – 14 арк.
12. Там само. – Оп.8. – Спр.11. – 21 арк.
13. Там само. – Оп.8. – Спр.12. – 130 арк.
14. Там само. – Оп.8. – Спр.14. – 28 арк.
15. Там само. – Оп.8. – Спр.21. – 11 арк.
16. Там само. – Оп.8. – Спр.50. – 68 арк.

References

1. Derzhavnyj arhiv mista Kyjeva. – F.R-920. – Pol'skijy pedagogicheskij ynstytut. – Op.5. – Spr.7. – 61 ark.
2. Tam samo. – Op.5. – Spr.8. – 58 ark.
3. Tam samo. – Op.5. – Spr.9. – 18 ark.
4. Tam samo. – Op.6. – Spr.5. – 36 ark.
5. Tam samo. – Op.6. – Spr.9. – 32 ark.
6. Tam samo. – Op.6. – Spr.48. – 194 ark.
7. Tam samo. – Op.7. – Spr.36. – 64 ark.
8. Tam samo. – Op.7. – Spr.41. – 34 ark.
9. Tam samo. – Op.7. – Spr.42. – 48 ark.

10. Tam samo. – Op.8. – Spr.6. – 21 ark.
11. Tam samo. – Op.8. – Spr.8. – 14 ark.
12. Tam samo. – Op.8. – Spr.11. – 21 ark.
13. Tam samo. – Op.8. – Spr.12. – 130 ark.
14. Tam samo. – Op.8. – Spr.14. – 28 ark.
15. Tam samo. – Op.8. – Spr.21. – 11 ark.
16. Tam samo. – Op.8. – Spr.50. – 68 ark.

Mishchenko I. V., a graduate student of the Department History of Ukraine, Kamenetz-Podolsk National University Ivan Ogienko (Ukraine, Khmelnytsky), annolli@yandex.ru

Terms of tuition and accommodation of students of Polish Pedagogical Institute in Kiev (30-ies twentieth century)

The conditions of study and living of students at Polish Pedagogical Institute at Kyiv that were created after institutes reorganization at 1933 are considered at this article. The research is based on the archives sources.

Keywords: Polish Pedagogical Institute, education, students, accommodation and education, training content.

Мищенко І. В., аспірантка кафедри історії України, Каменець-Подольський національний університет ім. Івана Огієнка (Україна, Хмельницький), annolli@yandex.ru

Условия обучения и проживания студентов Польского педагогического института в Киеве (30-е гг. XX в.)

Рассматриваются условия обучения и проживания студентов Польского педагогического института в Киеве, созданные после его реорганизации в 1933 г. Исследование базируется на архивных материалах.

Ключевые слова: Польский педагогический институт, образование, студенты, условия проживания и обучения, содержание обучения.

* * *

УДК 94(447)“1907/1908”

Магась В. О.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук, Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова
Державного університету телекомунікацій
(Україна, Житомир), vomagas@gmail.com

БОРЬБА ЗА ДЕМОКРАТИЗАЦИЮ ОСВИТЫ ТА СУСПІЛЬСТВА ОРГАНІЗАЦІЙ ВСЕРОСІЙСЬКОГО ЗАГАЛЬНОСЕМІНАРСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНІ (1907-1908 РР.)

Стаття присвячено діяльності Всеросійського загальносемінарського союзу в українських губерніях Російської імперії у 1907-1908 рр. Метою дослідження є вивчення програмних засад діяльності зазначеної організації та суспільно-політичної активності вихованців духовних семінарій, що брали участь у роботі місцевих осередків Союзу. При написанні роботи нами були використані загальнологічні та спеціально-історичні методи. Всеросійський загальносемінарський союз було утворено 25-27 грудня 1906 р. Він мав на меті досягнення академічних та політичних свобод. Публічно заявити про себе та свої вимоги, продемонструвати начальству свою єдність Союз мав за допомогою загальносемінарського страйку, що мав бути проведеним в травні 1907 р. під час перевідних та випускних іспитів. Найбільші та найактивніші осередки Союзу утворилися в Чернігівській, Одеській, Подільській та Волинській духовних семінаріях. Меншою активністю, або ж її повною відсутністю відзначалися семінарії Києва, Катеринослава, Полтави та Харкова. Діяльність Союзу сприяла поширенню політичної грамотності та надавала семінаристам перший досвід суспільно-політичної активності.

Ключові слова: Всеросійський загальносемінарський союз, Всеросійський загальносемінарський з'їзд, духовна семінарія, семінаристи, місцевий комітет.

Перша російська революція стала каталізатором громадянської активності молоді. Організований характер мала боротьба за демократизацію освіти та суспільства учнів духовних семінарій, котрі ще на початку ХХ ст. робили спроби створення координаційних центрів, а в роки революції 1905-1907 рр. провели три всеросійські з'їзди семінаристів. На останньому з них було створено Всеросійський загальносемінарський союз (ВЗС) – організацію, що мала на меті досягнення академічних та політичних свобод. Особливу актуаль-

ність вивчення самоорганізації молоді та інших категорій населення має в контексті активізації на сучасному етапі молодіжних рухів, а також процесів становлення громадянського суспільства в Україні.

Вивченню політичної активності семінаристів на початку ХХ ст. було присвячено ряд праць. Перші статті [3], що приділяли увагу означеній проблемі, були надруковані ще в 1907 р. Найбільшу цінність серед праць радянських дослідників становлять роботи Б. В. Тіглінова [4] та Н. П. Зирянова [1], в яких на основі великого фактичного матеріалу подана характеристика руху семінаристів в роки революції 1905-1907 рр. Нажаль, в сучасній Україні не приділяється належна увага вивченню протестного руху учнів духовних семінарій. Натомість, в Російській Федерації у 2009 р. була захищена дисертація Т. А. Павленко [2] в котрій охарактеризовано рух загалом, а особлива увага звернена на Ставропільську, Казанську, Володимирську, Тифліську, Пензенську та Тамбовську семінарії. При цьому рух семінаристів на території сучасної України висвітлено фрагментарно. Окрім того, на увагу заслуговує велика стаття присвячена революційному руху в стінах духовних семінарій Ю. Філіппова [5], щоправда, в ній наявні окремі фактичні помилки, наприклад, автор заперечував сам факт існування відділення ВЗС в Одеській духовній семінарії.

Метою дослідження є вивчення суспільно-політичної активності вихованців духовних семінарій, що брали участь у діяльності Всеросійського загальносемінарського союзу в Україні у 1907-1908 рр. Нами були виконані такі завдання: проаналізовано програмні та організаційні засади діяльності ВЗС; охарактеризовано форми та методи боротьби семінаристів в різних духовних семінаріях українських губерній Російської імперії; розглянуто ставлення до їх руху з боку керівництва навчальних закладів та офіційної влади, проаналізовано причини занепаду організації.

Організаційні та програмні основи діяльності Всеросійського загальносемінарського союзу були закладені на третьому Всеросійському загальному семінарському з'їзді, що відбувся в м. Сергієв Посад, поблизу Москви, 25-27 грудня 1906 р. в період різдвяних канікул. На з'їзді були присутні представники 13 з 50 запрошених семінарій (представників від семінарій українських губерній не було), а також представники партій соціал-демократів та соціалістів-революціонерів. Було прийнято рішення про необхідність створення Всеросійського загальносемінарського союзу, основною метою існування якого визнавалася "професійна боротьба на ґрунті академічних вимог, але з додаванням до них політичної боротьби, оскільки свобода академічного життя неможлива без гарантованих свобод – слова, друку, зібрань та совісті для усіх громадян Росії". Була складена така програма дій семінарського союзу: 1) ВЗС, здійснюючі загальні політичні виступи, повинен йти пліч-опліч з соціалістичними партіями; 2) всякі спроби чорносотенної агітації з боку духовенства або від його імені повинні зустрічатися Союзом жорстким обґрунтованим протестом; 3) Союз всіляко повинен сприяти соціалістичним партіям у їх роботі в стінах семінарій (організацією гуртків, бібліотек, лекцій, зборів, поширенням літератури тощо). Центральний комітет було вирішено розташувати у В'ятці. Протоколи з'їзду з закликом приєдну-

ватися до Союзу були розіслані в усі духовні семінарії та єпархіальні училища [5].

В організаційному відношенні всі місцеві осередки ВЗС були утворені за демократичними принципами і діяли на конспіративних засадах, оскільки організація змушена була координувати взаємодію в умовах постійного стеження. Переписка місцевих осередків з центральними органами Загальносемінарського союзу відбувалося на основі системи шифрів та кодових ключ. Зокрема, в Чернігів з центру було спрямовано ключ шифру, що складався з цифр та дробів та мав використовуватися при листуванні [7, арк. 1, 2 зв]. Крім того, під час вирішення питання ставлення до бойкоту в семінаріях та прийнятті рішення про його проведення в центрі передбачався обмін телеграмами обумовленого змісту [7, арк. 109]. Зокрема, в травні 1907 р. до Києва була направлена телеграма з текстом "Іду", що було сигналом до початку семінарського страйку [7, арк. 131-131 зв].

Центральними органами Союзу проводилася координація діяльності місцевих комітетів шляхом розсилки листів, телеграм [7, арк. 3-4 зв] та щомісячного "Бюлетеню Центрального комітету". В останньому друкувалися програмні документи, відозви, огляд діяльності на місцях та творчі доробки семінаристів [7, арк. 50-53]. Публічно заявити про себе та свої вимоги, продемонструвати начальству свою єдність Союз мав за допомогою загальносемінарського страйку під час перевідних та випускних іспитів, який було призначено на травень 1907 р.

Розглянемо основні напрями, форми та методи роботи на місцях організацій Всеросійського загальносемінарського союзу в 1907 р. 31 січня 1907 р., після отримання протоколів третього Загального семінарського з'їзду, в Одеській духовній семінарії була скликана загальна сходка на якій їх було зачитано. Наступного дня на збори, що проходили о одинадцятій годині вечора, за доносом семінарста-чорносотенця, з'явилися ректор та інспектор. В їх присутності відбулася гостра дискусія між вихованцями семінарії, прихильниками різних політичних сил. З метою припинення конфлікту начальство намагалось бути нейтральним і максимально коректним. Ректор, зокрема, зазначив, що не дозволить нікому брати участь в жодних союзах, але додав, що готовий йти на зустріч побажанням вихованців в межах існуючих правил. Окрім того, було вирішено не застосовувати жодних репресивних заходів щодо незадоволених існуючим режимом семінаристів [6, арк. 15].

Незважаючи на застереження начальства, було обрано одеський комітет Всеросійського загальносемінарського союзу та розроблено статут осередку, що обумовлював його організаційну структуру та основні принципи функціонування. Зокрема, передбачалося влаштування лекцій для членів Загальносемінарського союзу за програмою партій соціалістів-революціонерів та соціал-демократів, а також користування підпільною бібліотекою есерівського гуртка, що діяла в стінах духовної семінарії. Була передбачена можливість приймати рішення як на загальних зборах, так і у класах, що створювало умови для конспіративної діяльності [7, арк. 73-74]. Таємний характер мало і делегування представника від організації на Загальний семінарський з'їзд. Делегат мав обиратися простою більшістю голосів усіма члена-

ми організації без публічного оголошення переможця. На випадок відсутності можливості надіслати делегата передбачалася можливість вироблення і надсилання наказу на з'їзд. Обов'язково визнавалося сплата двічі на рік по 75 коп., з яких по 25 коп. йшло в центральний комітет Союзу та касу взаємодопомоги, а по 50 коп. на утримання місцевого комітету та бібліотеки [7, арк. 74].

В лютому-березні 1907 р. до одеського осередку ВЗС записалося 115 осіб, однак збір членських внесків йшов дуже повільно. За кілька перших місяців існування організації було зібрано лише 13 руб. 75 коп. Комітет збирався 1-2 рази на тиждень. Зважаючи на постійні переслідування, загальні збори майже не проводилися, натомість всі справи вирішувалися в класах за означеною в статуті осередку схемою [6, арк. 16 зв]. Домінуюче становище в комітеті займав учень 4-го класу Є.Шеревський [6, арк. 17]. Листування з центральним комітетом Всеросійського загальносемінарського союзу у В'ятці відбувалося через згаданого активіста організації Д. Бузкова [6, арк. 3].

Робота в стінах семінарії полягала в розповсюдженні літератури та проведенні агітаційних бесід з семінаристами. Крім того, члени місцевого осередку ВЗС прагнули підвищити рівень своїх знань з природничих наук. Для цього ними було проведено платний вечір та зібрано понад 400 руб. За ці кошти для проведення лекцій з анатомії, фізіології людини, зоології, ботаніки та мінералогії був запрошений приват-доцент Одеського університету Баков. Крім того, з метою припинення свавілля членів СРН, що влаштовували побиття опозиційно налаштованої учнівської та студентської молоді, члени місцевого осередку ВЗС спільно з вихованцями різних навчальних закладів Одеси 11 лютого 1907 р. провели загальний страйк. Зі страйкарями спробував домовитися ректор, який разом з ними обурювався фактами побиття молоді, однак наполягав на припиненні страйку. Наступного дня ректор почав погрожувати висилкою страйкарів у віддалені райони імперії відповідно до постанови генерал-губернатора після чого семінарстами було вирішено припинити страйк. Адміністрація навчального закладу знову не застосувала жодних репресій [6, арк. 15зв-16]. Це стало можливим завдяки тому, що за даними жандармських органів руху семінаристів симпатизувало ряд наставників духовної семінарії, зокрема, викладач латинської мови П. І. Репко-Вершинський та викладач математики М. Д. Райський [6, арк. 18].

Члени ВЗС також проводили пропаганду в єпархіальному училищі: займалися усною агітацією, поширювали відозви, збирали кошти на допомогу голодуючим (в училищі було зібрано 10 руб.), проводили агітацію проти класної дами Вільковської, котра позбавила ученицю 6-го класу круглу сироту можливості підробітку і цим спричинила спробу самогубства останньої [6, арк. 15зв-16].

Така активність привернула до себе увагу жандармських органів. 13 квітня 1907 р. було отримано розпорядження від Директора Департаменту поліції про необхідність ліквідації семінарських організацій в м. Одеса [6, арк. 5], що й було виконано. Відбувся розгром одеського осередку. Внаслідок цього його представники не змогли приєднатися до Всеросійського загальносемінарського страйку в травні 1907 р. [7, арк. 110].

25 березня 1907 р. на зборах семінаристів в Чернігові було утворено союз та таємним голосуванням було обрано місцевий комітет з 10 осіб (з них – 7 соціал-демократів та 3 соціалісти-революціонери, учні 2-го, 3-го, 4-го та 6-го класів). Адміністрацією навчального закладу не було вжито жодних заходів по недопущенню зборів [7, арк. 6]. До організації увійшло 165 осіб [7, арк. 8].

Ними було затверджено статут осередку. У цьому установчому документі окреслювалися склад, організаційна структура місцевої організації Союзу, шляхи його фінансування (щомісячно кожен мав сплачувати 10 коп. членських внесків). Метою його діяльності визнавалася боротьба академічна та політична. Остання мала сприяти становленню “вільної школи” [7, арк. 107].

В своїй діяльності місцевий комітет тісно взаємодіяв з партійними осередками соціал-демократів та соціалістів-революціонерів, що працювали в стінах семінарії. Було також обрано делегата на четвертий загальносемінарський з'їзд, який було заплановано провести в літній канікулярний період (ним став учень 4-го класу М. Добриловський) та прийнято рішення про бойкот іспитів [7, арк. 45] 3-го або 4-го травня 1907 р. [7, арк. 107].

В Кам'янці-Подільському місцевий осередок ВЗС було засновано вихованцями 4-го класу Духовної семінарії. Було утворено координаційний орган – т.зв. “Раду старост”. Свої засідання члени Союзу проводили в актовій залі навчального закладу. Семінарстами було організовано широку кампанію за бойкот іспитів, яку підтримали учні 3-го та 4-го класів.

9-10 травня, напередодні екзаменів, серед семінаристів стався розкол. Велика частина вирішила складати іспити, частина перейшла до т.зв. “української партії”. Тими хто залишився було складено клопотання на ім'я ректора. У ньому містилася вимога перевести учнів до наступного класу без іспитів. На спеціально призначене учнівське зібрання був запрошений ректор для вручення йому означеної постанови, однак той його проігнорував. У відповідь учень Р. Кобзар заявив, що якщо ректор не з'явиться, то присутні самі підуть до нього. Інший вихованець семінарії Г. Зелінський вказав на можливість жертв, а семінарист Г. Слаболицький зазначив, що відповідальність за ці жертви ляже на адміністрацію навчального закладу. Крім того, присутні призначили страйк на 12 травня 1907 р., який внаслідок відсутності єдності між учнями так і не відбувся [7, арк. 121-122 зв].

Житомирські семінаристи також утворили комітет ВЗС. Функціонувала каса та бібліотека Союзу. Бойкот іспитів було схвалено одностайно. Найбільшими організаторами і пропагандистами були Коханевич, Г. Антонович, А. Жукович, І.Шевченко та М. Васьковський. Останній опікувався кореспонденцією місцевого відділення ВЗС, а наприкінці 1907 р. завідував нелегальною бібліотекою літератури українською мовою. В свою чергу Коханевич, Антонович і Жукович займалися агітацією як в стінах семінарії серед товаришів, так і серед селян в соціалістичному дусі. І.Шевченко вважався агітатором з українського питання [11, арк. 6-6зв]. Загалом, ВЗС не набув в Волинській духовній семінарії великого поширення, йому не вдалося охопити більшість вихованців [7, арк. 22] і страйк так і не був проведений.

Київські семінаристи стояли у витоків Загальносемінарського союзу. Хоча його представники і не брали безпосередньої участі у третьому Всеросійському з'їзді семінаристів 25-27 грудня 1906 р., однак ними було надіслано наказ [7, арк. 91]. Згодом в Києві Утворився місцевий комітет, однак його діяльність не набула розмаху, оскільки гальмувалася постійними репресіями і контролем з боку адміністрації, що унеможливило будь-які зібрання. Членські внески в касу Союзу зробило 18 осіб. Паралельно до ВЗС в семінарії також діяли гуртки есерів та соціал-демократів [7, арк. 84]. Хоча про початок страйку і було отримано повідомлення [7, арк. 132], однак з причин слабкості руху його так і не вдалося провести.

Певних відомостей про існування організації Всеросійського загальносемінарського союзу в Катеринославі немає, однак місцева семінарія листувалася з Центральним комітетом [7, арк. 16] і більшість семінаристів підтримали намір бойкотувати перевідні та випускні іспити [7, арк. 109 зв].

В Полтавській духовній семінарії, зважаючи на нещодавній розгром місцевого українського гуртка, ідея Семінарського союзу не набула популярності. Ідею страйку не було підтримано [7, арк. 35].

Немає також відомостей про існування такої організації в Харкові. У Центрального комітету ВЗС навіть не було адреси для листування з місцевою семінарією [7, арк. 110].

Як вже зазначалося, про винесену ухвалу бойкотувати екзамен центральний комітет повідомили, зокрема, Житомирська, Кам'янець-Подільська та Чернігівська духовні семінарії. До страйку схилилися також семінаристи Катеринослава. Не дали певної відповіді представники Полтави, Харкова та Одеси [7, арк. 109зв-110]. З метою його недопущення у ніч з 8 на 9 травня 1907 р. було розгромлено ЦК ВЗС у В'ятці. Ще до своєї ліквідації Центральний комітет встиг розіслати заклик до бойкоту перевідних іспитів. Останній мав місце в 9 семінаріях, а ще в 10 відбулися заворушення. Управління прийняла на себе Тамбовська семінарія [5]. 30 липня 1907 р. своєю постановою Тимчасовий ЦК ВЗС негативно оцінив хід та наслідки травневого страйку та рекомендував не бойкотувати восени іспитів, але й не починати їх до повернення в семінарії відратованих вихованців [8, арк. 3; 9, арк. 50].

У зв'язку з загальносемінарським страйком травня 1907 р. розпочалося жандармське переслідування та арешт найбільш активних діячів Союзу. Адміністрації духовних семінарій також вдавалися до покарань. Зокрема, в Чернігівській семінарії активістів відратовували, позбавляли їх стипендій, пільг, знижували оцінки за поведінку [7, арк. 125-125зв].

Духовне відомство намагалося попередити і зірвати проведення планованого в Тамбові 4-го семінарського з'їзду, наміченого на літо 1907 р. З причини встановлення жандармського нагляду за членами організації, з'їзд не відбувся [5]. Була також спроба провести означений з'їзд в Воронежі, однак зібрання призначене там на 31 грудня 1907 р. також не відбувся через постійне стеження за його ймовірними організаторами [10, арк. 3]. Отже, всеросійський з'їзд, що міг намітити нові цілі та методи боротьби для семінаристів, надати новий поштовх діяльності організації так і не відбувся.

Осередки ВЗС все ще продовжували існувати, однак масштаби їх діяльності скоротилися. Так, в Одесі у березні 1908 р., незважаючи на припинення навчання в семінарії керівника відділення Є. Шаревського, ув'язнення активіста Союзу Д. Бузкова, знищення бібліотеки нелегальної літератури, організація продовжувала своє існування. Новим керівником відділення став активіст Союзу учень 5-го класу Д. Я. Гончар. Зважаючи на постійні переслідування, кількість членів осередку скоротилася, а масштаби діяльності звузилися. Припинилися також збори та сходки в стінах семінарії, їх було перенесено до конспіративних квартир [6, арк. 17-17зв].

Таким чином, Всеросійський загальносемінарський союз було утворено в грудні 1906 р. на третьому всеросійському з'їзді учнів духовних семінарій. Основою його програми стала боротьба за академічні та політичні свободи. В організаційному відношенні всі органи місцевого осередку ВЗС були утворені за демократичними принципами на конспіративних засадах. Члени місцевих комітетів займалися політичною самоосвітою, організували бібліотеки соціалістичної і української літератури, проводили суспільно-корисну діяльність тощо. Їх агітаційно-пропагандистська діяльність проходила як в стінах семінарій, так і за їх межами. Певний вплив на діяльність місцевих осередків Союзу мали есери та соціал-демократи, що діяли в семінаріях. Внаслідок репресій та переслідувань загальносемінарський страйк не вдалося провести у більшості семінарій. Поступово, діяльність Союзу занепадає, хоча у 1908 р. продовжували діяти його окремі осередки. Загалом, діяльність Всеросійського загальносемінарського союзу та його місцевих осередків сприяла поширенню політичної грамотності серед вихованців семінарій та надавала їм перший досвід суспільно-політичної активності, слугувала справі побудови громадянського суспільства. Перспективою подальших досліджень є вивчення взаємодії осередків семінарського союзу та політичних партій.

Список використаних джерел

1. Зырянов П. Н. Православная церковь в борьбе с революцией 1905-1907 гг. [Текст]: общественно-политическая литература / П. Н. Зырянов. – М.: Наука, 1984. – 224 с.
2. Павленко Т. А. Протестное движение учащихся православных семинарий в период первой российской революции (1905-1907 гг.) [Текст]: автореф. дисс. ... канд. исторических наук. Специальность 07.00.02 – Отечественная история / Татьяна Анатольевна Павленко; науч. рук. Б.И. Колоницкий; Санкт-Петербургский институт истории РАН. – СПб.: [б.и.], 2009. – 21 с.
3. Соколов С. П. Скорбный лист духовных семинарий в 1906/7 учебном году / С. П. Соколов // Богословский вестник. – 1907. – Т. II. – № 5. – С. 230-246.
4. Титлинов Б. В. Молодежь и революция: Из истории революционного движения среди учащейся молодежи духовных и средних учебных заведений. 1860-1905 гг. / Б. В. Титлинов. – Л.: Государственное издательство, 1925. – 166 с.
5. Филиппов Ю. Революционное движение и духовные школы России в конце XIX – начале XX веков / Юрий Филиппов. – Ч. VIII. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravoslavie.ru/put/2232.htm>
6. ЦДІАК України. – Ф.268. – Оп.1. – Спр.109. – 23 арк.
7. Там само. – Ф.276. – Оп.1. – Спр.63. – 162 арк.
8. Там само. – Ф.313. – Оп.2. – Спр.1877. – 5 арк.
9. Там само. – Ф.336. – Оп.1. – Спр.2495. – 227 арк.
10. Там само. – Ф.705. – Оп.1. – Спр.292. – 25 арк.
11. Там само. – Ф.1335. – Оп.1. – Спр.2140. – 22 арк.

References

1. Zyryanov P.N. Pravoslavnyaya tserkov' v bor'be s revolyutsiei 1905-1907 gg. [Tekst]: obshchestvenno-politicheskaya literatura / P.N. Zyryanov. – M.: Nauka, 1984. – 224 s.
2. Pavlenko T.A. Protestnoe dvizhenie uchashchikhsya pravoslavnykh seminariy v period pervoy rossiyskoy revolyutsii (1905-1907 gg.) [Tekst]: avtoref. diss. ... kand. istoricheskikh nauk. Spetsial'nost' 07.00.02 – Otechestvennaya istoriya / Tat'yana Anatol'evna Pavlenko; nauch. ruk. B.I. Kolonitskiy; Sankt-Peterburgskiy institut istorii RAN. – SPb.: [b.i.], 2009. – 21 s.
3. Sokolov S.P. Skorbnyy list dukhovnykh seminariy v 1906/7 uchebnom godu / S.P. Sokolov // Bogoslovskiy vestnik. – 1907. – T. II. – № 5. – S. 230-246.
4. Titlinov B.V. Molodezh' i revolyutsiya: Iz istorii revolyutsionnogo dvizheniya sredi uchashcheyusa molodezhi dukhovnykh i srednikh uchebnykh zavedeniy. 1860-1905 gg. / B.V. Titlinov. – L.: Gosudarstvennoe izdatel'stvo, 1925. – 166 s.
5. Filippov Yu. Revolyutsionnoe dvizhenie i dukhovnye shkoly Rossii v kontse XIX – nachale XX vekov / Yuriy Filippov. – Ch.VIII. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.pravoslavie.ru/put/2232.htmTsDIAK_Ukrainy. – F.275. – Op.1. – Spr.683. – 71 ark.
6. TsDIAK Ukrainy. – F.268. – Op.1. – Spr.109. – 23 ark.
7. Tam samo. – F.276. – Op.1. – Spr.63. – 162 ark.
8. Tam samo. – F.313. – Op.2. – Spr.1877. – 5 ark.
9. Tam samo. – F.336. – Op.1. – Spr.2495. – 227 ark.
10. Tam samo. – F.705. – Op.1. – Spr.292. – 25 ark.
11. Tam samo. – F.1335. – Op.1. – Spr.2140. – 22 ark.

Magas V. O., Ph.D. in History, Associate Professor of Social Sciences, Zhytomyr Military Institute of the State University of Telecommunications after S.P. Korolev (Ukraine, Zhytomyr), vomagas@gmail.com

The Struggle for the Education and Society Democratization by the Organizations of the All-Russian Public-Seminary Union in Ukraine (1907-1908)

The article is dedicated to the activity of The All-Russian Public-Seminary Union in the Ukrainian provinces of the Russian Empire in 1907-1908. The aim of the research is to study the policy principles of the noted organization's activity as well as social and political activity of theological seminaries' students who participated in the activity of the local centers of the Union. While writing this article we used as logical methods as specially-historical methods. The All-Russian Public-Seminary Union was formed on December, 25-27 in 1906. Its aim was to achieve the academic and political freedoms. The Union wanted to call a Public-Seminary strike which had to be conducted in May in 1907 during the final examinations with the aim to declare about it and its claims in public, to show to the authorities the unity. The biggest and most active centers of The Union appeared in Chernihiv, Odessa, Podolsk and Volyn theological seminaries. The seminaries of Kyiv, Katerynoslav, Poltava and Kharkiv were characterized by less activity, or its complete absence. The Union's activity assisted the spreading of political literacy among the students of the seminaries and gave them the first experience of social and political activity.

Keywords: The All-Russian Public-Seminary Union, The All-Russian Public-Seminary Congress, theological seminary, seminarians, local committee.

Magas V. O., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры общественных наук, Житомирский военный институт им. С. П. Королева Государственного университета телекоммуникаций (Украина, Житомир), vomagas@gmail.com

Борьба за демократизацию образования и общества организаций Всероссийского общесеминарского союза в Украине (1907-1908 гг.)

Статья посвящена деятельности Всероссийского общесеминарского союза в украинских губерниях Российской империи в 1907-1908 гг. Целью исследования является изучение программных принципов деятельности упомянутой организации и общественно-политической активности воспитанников духовных семинарий, которые участвовали в работе местных ячеек Союза. При написании работы нами были использованы общелогические и специально-исторические методы. Всероссийский общесеминарский союз был образован 25-27 декабря 1906 г. Он имел целью достижение академических и политических свобод. С целью публично обозначить свои требования, продемонстрировать начальству свое единство Союз занялся подготовкой общесеминарской забастовки, которую планировалось провести в мае 1907 г. во время выпускных экзаменов. Самые большие и активные ячейки Союза образовались в Черниговской, Одесской, Подольской и Волынской духовных семинариях. Меньшей активностью, или же ее полным отсутствием характеризовались семинарии Киева, Екатеринослава, Полтавы и Харькова. Деятельность Союза способствовала распространению политической грамотности и предоставляла семинаристам первый опыт общественно-политической активности.

Ключевые слова: Всероссийский общесеминарский союз, Всероссийский общесеминарский съезд, духовная семинария, семинаристы, местный комитет.

* * *

УДК 94

Дорошенко В. С.

доктор економіки, кандидат історичних наук,
Українська академія наук
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

У статті дається оцінка стану громадського життя в Україні, визначаються пріоритети і критерії демократизації суспільства, суб'єкти і чинники, які її забезпечують.

Ключові слова: громадське суспільство, демократизація.

Сьогодні вектор усього суспільного життя багато в чому стратегічно спрямований на самознищення, як соціальної, народної держави. Стан українського суспільства визначається жорстокою, непримиренною боротьбою між владою й опозицією. Триває “війна всіх проти всіх”, протистояння ідеологічне, політичне. Типова ознака сучасного політичного клімату – різке несприйняття іншої думки, зростаючий страх мільйонів українців перед майбутнім.

В українському суспільстві дедалі загострюються суперечності між ідейно-політичними напрямками, між групами, що склалися за національними, ментальними, мовними, культурними, релігійними та іншими ознаками. Вкрай низькою залишається політична культура партійних об'єднань, які мають вплив на значну частину населення. Послаблено авторитет і довіру до влади. Найважливіші, доленосні питання сьогодення і майбутнього України вирішуються купкою олігархів державних можновладних бюрократів за повного ігнорування думки широкого загалу. Натомість громада занепокоєна зростанням авторитарних тенденцій, численними зловживаннями з боку адміністративного ресурсу. Тому головний висновок однозначний – єдиним продуктивним шляхом наступного розвитку України є здійснення стратегії соціального порятунку української нації.

Необхідні новизна мислення, дівість, довгострокові стратегічні програми, що ґрунтуються на ідеї об'єднання патріотичних зусиль усіх верств населення. Виникла гостра потреба у формуванні та осмисленні образу майбутнього, у створенні стратегічного, консолідуючого плану розвитку країни, у розробці тактики та інструментарію, необхідних для втілення його в життя. Нарешті, хоча необхідно сформулювати та конкретизувати національну ідею, яка мала б свій конкретний зміст на кожному етапі народного поступу. Суспільству потрібна консолідуюча конструктивна ідеологія, яка б відповідала життєвим реаліям, містила ю нові підходи до соціально-економічних питань, до проблем внутрішньої і зовнішньої політики. Ця ідеологія має враховувати інтереси жителів заходу і сходу, півночі та півдня, всіх громадських організацій і партій, які справді працюють в ім'я України та українського народу.

Потребують поглибленої концептуальної розробки основоположні поняття, зокрема демократія як влада народу, свобода, правова держава, громадське суспільство. Практично йдеться про кончю необхідність якісного прориву суспільно-наукової думки і суспільної дії, що приведе до злету України як європейської країни за розвитком економіки, науки та культури, за рівнем життя народу, гідним місцем серед країн світу.